

ASMENŲ, SUSIJUSIŲ SU ORGANIZUOTOMIS NUSIKALSTAMOMIS GRUPOUTĖMIS, ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI

Doc. dr. Aurelijus Gutauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas agutas@ltu.lt

Pateikta 2004 m. rugsėjo 25 d.

Parengta spausdinti 2005 m. lapkričio 25 d.

Pagrindinės sąvokos: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, organizuotas nusikalstamumas, bendradarbiavimas.

S a n t r a u k a

Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas Baudžiamajame kodekse atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas, kartu įtvirtino ir kompromisą tarp nusikaltėlių ir teisėsaugos institucijų pareigūnų. Šis kompromisas yra socialiai naudingas, nes tiriant organizuotus nusikaltimus dažnai sunku, o ne retai ir neįmanoma įrodyti asmenų, dalyvavusių organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veikloje, kaltę. Tą galima padaryti tik pasitelkus pačių organizuotų grupių ar nusikalstamų susivienijimų narių pagalbą. Tad įstatymų leidėjas, remdamasis tokia norma, stengiasi suskaldyti organizuotas grupes ar nusikalstamus susivienijimus, siekia, jog tokių grupuočių dalyviai bendradarbiautų su teisėsaugos institucijomis ir padėtų išaiškinti bei patraukti baudžiamojon atsakomybėn organizatorius, vadovus ar kitus aktyvius organizuotų grupių ar nusikalstamų susivienijimų narius.

Be abejonės, teisėsaugos institucijos turi kovoti su organizuotu nusikalstamumu ieškodamos veiksmingų kovos būdų ir priemonių. Todėl straipsnyje autorius analizuoja šios normos taikymo sąlygas ir pagrindus siekiant kompromiso su organizuotų grupių ar nusikalstamų susivienijimų nariais. Taip pat autorius svarsto, ar tokia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis iš tiesų padeda atskleisti, apkaltinti ir nuteisti organizuotų grupių ar nusikalstamų susivienijimų narius.

1. Įvadas į problemą

Jau Č. Bekarija savo garsiaame veikle „Apie nusikaltimus ir bausmes“ rašė: „jog kai kurie teismai ypatingais atvejais atleidžia nuo bausmės kurio nors sunkaus nusikaltimo bendrininką, išdavusį savo draugus. Ši priemonė turi ir teigiamų, ir neigiamų ypatybių. Neigia-

mos ypatybės – tauta pataikauja išdavystei, kurios neapkenčia net nusikaltėliai; nusikaltimai, kuriuos darant pasireiškė drąsa, tautai mažiau pavojingi negu nuskaltimai, kuriuos darant vyrauja niekšybė. Teigiamos ypatybės – šia priemone užkertamas kelias svarbiems nusikaltimams, kurie visada baugina tautą, jei tik jie skelbiami, o nusikaltėliai nesurandami. Be to, šia priemone įrodome, kad tas, kuris neištikimas įstatymams, t.y. visuomenei, beveik visada nėra ištikimas ir atskiram asmeniui“ [1, p. 61].

Senasis (sovietinis) Baudžiamasis kodeksas nenumatė baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamų grupuočių organizavimą ir dalyvavimą jų veikloje, todėl patraukti jų narius baudžiamojon atsakomybėn buvo labai sunku. Tuo tikslu 1993 m. sausio 28 d. priimtas įstatymas Nr.1–57 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“ iš dalies išsprendė šią problemą, įtvirtindamas papildymus, susijusius su bandymu pažaboti organizuotą nusikalstamumą. Baudžiamajame kodekse atsirado straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jame. Deja, tuo metu galiojęs įstatymas nereglementavo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės tų narių, kurie suteikė vertingos informacijos ir taip padėjo teisėsaugos institucijų pareigūnams užkirsti kelią tolesnei nusikalstamo susivienijimo veiklai. Todėl kai būdavo padaromi sunkūs nusikaltimai, organizuotų nusikalstamų susivienijimų nariai negalėdavo arba ne visada galėdavo bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis, nes jos negalėjo užtikrinti, kad nusikaltimus padariusiems asmenims nekils jokių teisinių pasekmių ir kad jie bus atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės.

Tokios normos atsiradimą Lietuvos įstatymuose paskatino ir įvairios Europos Tarybos rekomendacijos. Vienoje iš jų teigiama, kad Europos Taryba, įvertinusi asmenų, bendradarbiaujančių su teisėsaugos institucijomis, parodymų reikšmę, rekomendavo šalims narėms asmenims, kurie nutraukę ryšius su nusikalstama organizacija, deda pastangas nutraukti jos nusikalstamą veiklą arba suteikia specifinę pagalbą renkant faktinius duomenis, įrodančius nusikalstamą veiklą, konkrečių asmenų kaltę ir leidžia juos sulaikyti (suimti), suteikti tam tikras lengvatas [2].

Tik 1994 m. liepos 19 d. įstatymu Nr.1–551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ atsirado nauja atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis – kelio užkirtimas organizuotos grupės veiklai (BK 15–1 str). Tai buvo viena pagrindinių Lietuvos baudžiamųjų įstatymų novelių [3, p. 100].

Remiantis šiuo įstatymu nuo baudžiamosios atsakomybės galėjo būti atleidžiamas asmuo, kuris būdamas organizuotos grupės nariu dalyvavo grupės daromuose nusikaltimuose, tačiau prisipažino, kad dalyvavo tokioje nusikalstamoje veikloje ir suteikė teisėsaugos institucijoms vertingos informacijos, kuria remiantis užkirstas kelias organizuotos grupės veiklai arba jos nariai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Nagrinėjant šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšį reikėtų paminėti, jog anksčiau baudžiamasis įstatymas numatė galimybę atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės tik asmenį, kuris grupuotėje atliko ne pagrindinį vaidmenį, t. y. nebuvo grupės vadovas, neužėmė aukštos vietos nusikalstamoje hierarchijoje, nebuvo grupės daromų nusikaltimų organizatorius.

1997 m. gegužės 20 d. įstatymu Nr. VIII–217 Baudžiamojo kodekso 227–1 str. buvo papildytas 3-ąja dalimi, kuri numatė galimybę atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės nusikalstamo susivienijimo narius, jeigu šie prisipažinę teisėsaugos organams suteikė vertingos informacijos, kuria remiantis buvo užkirstas kelias nusikalstamo susivienijimo veiklai arba jo nariai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Šis papildymas nebuvo labai naujas ar reikšmingas postūmis kovojant su organizuotu nusikalstamumu, nes galiojo minėtas BK 15–1 straipsnis.

Įvedus BK bendrojoje dalyje 15–1 str., o vėliau specialiojoje BK dalyje 227–1 str. 3 d., susiklostė paradoksali situacija – tas pats baudžiamasis įstatymas įtvirtino dvi teises kovos su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis priemones, kuriomis remiantis buvo ga-

lima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės tiek nusikalstamo susivienijimo (remiantis BK 227–1 str. 3 d.), tiek ir organizuotos grupės narį (remiantis BK 15–1 str.). Tuo tarpu tarp organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo, kaip bendrininkavimo formų, sunku buvo surasti esminių skirtumų.

Nepaisant to teismas, teisėjas, taip pat teisėjo sutikimu prokuroras turėjo teisę, remdamiesi BK 15–1 str. ir BK 227–1 str. 3 d., nekelti baudžiamosios bylos arba iškeltą bylą nutraukti.

Baudžiamojo kodekso straipsnių pakeitimai ir papildymai, numatantys galimybę atleisti nuo atsakomybės organizuotų grupių ar nusikalstamų susivienijimų narius, jeigu jie prisipažino ir suteikė vertingos informacijos teisėsaugos institucijoms, padėjo atskleisti organizuotas grupes, yra vienas iš bandymų pašalinti teisinio reguliavimo spragas, kurios sudarė sąlygas organizuotiems nusikalstamiems dariniams įgyvendinti savo tikslus [4, p. 4]. Augant organizuotam nusikalstamumui ir vis stiprėjant organizuotoms nusikalstamoms grupuotėms, teisėsaugos institucijoms vis sunkiau kovoti su šiuo neigiamu reiškiniu. Manychiau, jog tokio baudžiamosios teisės instituto atsiradimas yra labai reikšmingas, nes norint demaskuoti organizuotų nusikalstamų grupuočių narius, jau nebeužtenka remtis vien tik pašalinių liudytojų parodymais. Ypač tai pasakytina apie nusikalstamų grupuočių vadovus, kurie dažnai patys darant nusikaltimus nedalyvauja ir kuriuos patraukti baudžiamojon atsakomybėn paprastai galima tik kitų šios grupuotės narių pagalba. Tad kovoti su nusikalstamais susivienijimais be tinkamos pačių nusikaltėlių pagalbos neįmanoma, nors tokia veikla ir kenkia policijos moraliniam autoritetui [5, p. 49].

Kaip teigia latvių profesorius A. Kavalieris, kovojant su organizuotu nusikalstamumu visada kyla teisėsaugos institucijų ir organizuoto nusikalstamumo galimybių nesuderinamumo problema. Anot jo, reikėtų sukurti tokią teisės normą, kuri leistų asmeniui užmegzti ryšį su organizuotos nusikalstamos grupuotės nariu arba paprašyti to nario būti liudininku ir bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis [6, p. 135].¹ Kita vertus, Č. Bekarija manė, kad įstatymas, atleidžiantis nuo bausmės bendrininką, išdavusį savo draugus, būtų geriau negu leidimas tai daryti tik ypatingais atvejais, nes bendrininko baimė būti paliktam vienam dėl to, kad jį išdavęs bus laisvas, kliudytų bendrininkauti; ir teismui nereikėtų kreiptis į nusikaltėlius prašyti pagalbos [1].

Tačiau atsižvelgęs į šių dienų kovos su organizuotu nusikalstamumu realijas Lietuvoje, pritarčiau profesoriumi V. Piesliakui, šią baudžiamosios teisės normą vadinančiam skatinamąja. Ji turėtų būti taikoma įvairiose baudžiamojo proceso stadijose ir skatintų teigiamą, palankų teisingumui vykdyti kaltininko elgesį. Baudžiamosios teisės normos turėtų paakinti kaltininkus prisipažinti, atskleisti nusikaltimą, jo bendrininkus atlyginti padarytą žalą [7, p. 41–42]. Jeigu organizuotų nusikalstamų grupuočių nariai darė nusikaltimus, bet padėjo juos atskleisti, jeigu asmuo, nors ir būdamas nusikalstamos grupuotės narys ir kartu darydamas nusikaltimus, vėliau savo veiksmais padeda demaskuoti tokią grupę ir jos nariai nuteisiami, galima daryti išvadą, kad toks asmuo visuomenei davė daugiau naudos negu žalos.

Teismo proceso metu ne tik teisiamieji, bet ir gynėjai dažnai kelia klausimą dėl liudytojų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrįstumo, teigdami, kad tai galėjo būti padaryta tik išnagrinėjus bylą teisme, be to, pabrėždami neigiamą, jų nuomone, moralinį tokio atleidimo nuo atsakomybės aspektą. Tačiau teismai ryžtingai konstatuoja, kad tai, jog tokie asmenys, pasiryžę duoti parodymus dėl nusikalstamo susivienijimo veiklos ir juos davę, buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės įstatymo nustatyta tvarka, negali būti vertinama neigiamai moralės aspektu ir naudojama jų parodymų kompromitacijai.

¹ Lietuvoje infiltruotų agentų slaptumas reglamentuotas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32 str.

2. Užsienio valstybių patirtis

Kad būtų nurodyta ir taikoma tokia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, reikalauja ir 2002 m. kovo 19 d. ratifikuota Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą [8]. Jos 26 str. numatytos priemonės, skirtos bendradarbiavimui su teisėsaugos institucijomis skatinti. Konvencijos 26 str. 2 d. numatyta galimybė atitinkamais atvejais sušvelninti bausmę kaltinamajam, reikšmingai bendradarbiavusiam atliekant tyrimą ar vykdant baudžiamąjį persekiojimą, susijusį su nusikaltimu, kuriam taikoma ši Konvencija. Be to, kiekviena valstybė, šios Konvencijos šalis, vadovaudamasi pagrindiniais jos vidaus teisės principais, apsvarsto klausimą dėl galimybės suteikti imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo asmeniui, reikšmingai bendradarbiavusiam atliekant tyrimą ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą, susijusį su organizuotais nusikaltimais (Konvencijos 26 str. 3 d.). Konvencijoje taip pat reglamentuoti ir liudytojų apsaugos klausimai (Konvencijos 24 str.).

Jau minėjau anksčiau, kad panašūs atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutai žinomi daugeliui pasaulio valstybių, kurios bando kovoti su organizuotu nusikalstamumu. Štai Vokietijoje taikoma vadinamoji „karūnuotojo liudytojo taisyklė“, kuri numato, jog asmuo, padaręs sunkų nusikaltimą ir sutikęs duoti parodymus, gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau svarbiausia, kad duotųjų parodymų turinys padėtų atskleisti nusikaltimus, surasti nusikaltusius asmenis ir užkardyti kitus sunkius nusikaltimus [9, p. 14].

1989 m. įsigaliojęs Italijos baudžiamojo proceso kodeksas taip pat plačiai atvėrė duris „karūnuotųjų liudytojų“ (itališkai „pentiti“ arba „collaboratori della giustizia“) kaip įrodymų šaltinio naudojimui baudžiamajame procese. „Karūnuotasis liudytojas“ Italijoje yra asmuo, prieš kurį surinkta duomenų, jog jis yra padaręs nusikalstamą veiką, ir kuris už sutikimą liudyti buvusių bendrininkų byloje atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės arba kuriam pažadama esminė bausmės nuolaida ar gerokai palankesnės nei įprastos bausmės atlikimo sąlygos, kurios šiaip jau mafijos nariams Italijoje yra ypač griežtos [10, p. 36–39]. Tokie asmenys turi duoti parodymus ne tik ikiteisminio tyrimo metu, bet juos pakartoti ir teisme. Tam tikrais atvejais, motyvuojant pavojumi „pentiti“ ar jo šeimos narių gyvybei, gali būti nuspręsta liudytojo apklausą atlikti per vaizdo konferenciją [11, p. 7–17]. Prireikus tokiam liudytojui taikomos įvairios apsaugos priemonės – nuo liudytojo perkėlimo į kitą gyvenamąją vietą iki jų saugojimo specialiuose kalėjimuose.

Italijoje daug kam nerimą kelia per daug didelis „pentiti“ skaičius (per metus baudžiamosiose bylose jų būna per 1000). Kyla abejonių dėl tokių liudytojų patikimumo – ar tai nevirsta priešišku mafijos grupuočių kovos priemone? Teisėsaugos pareigūnai gali būti linkę tokios kovos nepastebėti, nes tai, pavyzdžiui, prokurorams leidžia pasigirti gerais darbo rezultatais [9, p. 37].

Nuo 1988 m. Austrijos baudžiamasis kodeksas papildytas nuostata dėl baudžiamosios atsakomybės sušvelninimo nusikaltėliams, kurie sutinka bendradarbiauti su kriminalinės justicijos pareigūnais [12, p. 46–47]. Šis bendradarbiavimas susijęs su kriminalinės organizacijos rengiamų arba daromų nusikaltimų aplinkybių atslėpimu. Įdomu tai, kad tokiam asmeniui gresianti laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos gali būti sušvelninama iki vienerių metų laisvės atėmimo. Tai, be abejo, priklauso nuo atskleistų aplinkybių turinio, paties nusikaltėlio santykio su ruošiamais arba padarytais nusikaltimais.

Šveicarijoje (BK 260 ter str.) teisėjas gali sušvelninti asmeniui, dalyvavusiam nusikaltamos organizacijos veikloje, bausmę savo nuožiūra, jeigu toks asmuo stengiasi užkirsti kelią tolesnei nusikalstamos organizacijos veiklai [13, p. 87]. Teisėjo nesaisto bausmės rūšis arba dydis, numatytas už nusikaltimo padarymą. Jį saisto tik tai, kad turi paskirti mažiausią bausmę už padarytą nusikaltimą.

Portugalijos baudžiamajame kodekse numatyta galimybė sušvelninti bausmę arba atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenis, kurie sutinka bendradarbiauti su teisėsau-

gos institucijomis ir taip padeda užkirsti kelią nusikaltimams [14, p. 184].

Taigi daugelio valstybių įstatymai organizuotų nusikaltimų tyrimo atvejais numato bausmės nuolaidas arba tam tikras laisvės atėmimo režimo lengvatas asmenims, padedančiams tirti nusikaltimą.

3. Baudžiamojo kodekso 39–1 straipsnio pagrindai ir taikymo sąlygos

2000 m. rugsėjo 26 d. patvirtintame Baudžiamajame kodekse atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės asmenų, priklausančių organizuotoms nusikalstamos grupuotėms, pagrindus ir sąlygas reglamentavo specialiosios dalies 249 str. 4 dalis. Baudžiamasis kodeksas įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 dieną. Paradoksalu, bet jau 2003 m. balandžio 10 d. buvo priimti dar neįsigaliojusio Baudžiamojo kodekso pakeitimai ir papildymai. Baudžiamojo kodekso 249 str. 4 d. buvo išbraukta, o bendrojoje jo dalyje atsirado naujas 39–1 str. (2003 m. balandžio 10 d. įstatymas Nr. IX–1495).

Įstatymų leidėjas naujame Baudžiamajame kodekse, priešingai negu senajame, atsižvelgdamas į skirtingą organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo pavojingumą, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas numato viename baudžiamojo įstatymo straipsnyje. Be to, šis straipsnis logiškai įtrauktas į Baudžiamojo kodekso bendrąją dalį (VI skyrių), numatančią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, pagrindus ir sąlygas.

Remiantis šiuo straipsniu asmuo, įtariamas dalyvavęs organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausęs nusikalstamam susivienijimui, gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis prisipažino dalyvavęs darant tokią nusikalstamą veiką ar priklausęs nusikalstamam susivienijimui ir aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39–1 str. 1 d.)

Komentuojant šio straipsnio pirmąją dalį galima išvelgti keletą problemų. Pirmą – remiantis šia norma, asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės tiek už dalyvavimą organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veikloje, tiek ir už nusikalstamas veikas, kuriose jis dalyvavo, būdamas organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariu. Tačiau kaip elgtis tuo atveju, kai asmuo, būdamas organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariu, padaro nusikalstamą veiką atskirai nuo tokios grupuotės? Formaliai tokio asmens atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės negalima (nors padarytas nusikaltimas gali būti ir nesunkus). Už jų padarymą jis turėtų būti baudžiamas. Kita vertus, įmanomas atvejis, kai asmuo vienas daro nusikaltimus (nebūdamas organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariu), tačiau turi vertingų duomenų apie tokių grupuočių veiklą. Jo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės taip pat negalima.

Antra, norint atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39–1 str., asmuo turi būti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariu. Dalyvavimas organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo daromuose nusikaltimuose reiškia buvimą šių organizuotų nusikalstamų darinių nariu. Sąvoka „narys“ čia suprantama plačiai ir apima visas bendrininkų rūšis, išskyrus organizatorių ir vadovą (žr. BK 39–1 str. 2 d.).

Kartais kyla problemų vertinant asmens vaidmenį nusikalstamo susivienijimo veikloje:

Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1–16/2003 m. nustatyta, jog pilietis V. Kovalčiukas nuoširdžiai prisipažino pats daręs nusikaltimus ir aktyviai padėjo juos išaiškinti, davė parodymus apie jam žinomą kitą V. Januškevičiaus, V. Rafejenkovo ir V. Misiūno nusikalstamą veiklą, o tai padėjo išaiškinti ir tuos šių asmenų padarytus nusikaltimus, o juos padarę asmenys patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Be to, V. Kovalčiukas dviejuose nusikalstamos veikos epizoduose savo noru atlygino padarytą nuostolį – gražino nukentėjusiesiems iš jų užvaldytus automobilius [15].

Remiantis pateiktu pavyzdžiu atrodytų, jog yra galimybė šį asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39–1 str. (seno BK 227– str. 3 d.). Tačiau byloje nusta-

tyta, kad V. Kovalčiukas buvo vienas iš nusikalstamo susivienijimo, ginkluoto šaunamuoju ginklu, kūrėju, todėl atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės negalima.

Lietuvos apeliacinis teismas baudžiamojoje byloje Nr.1A–152–2002 atmetė V. Kovalčiuko apeliacinį skundą ir prokuroro skundo dalį dėl prašymo taikyti BK 227–1 str. 3 d. (naujo BK 39–1 str.) ir atleisti V. Kovalčiuką nuo baudžiamosios atsakomybės už padarytus nusikaltimus. Kolegijos nuomone, pirmos instancijos teismas teisingai traktavo BK 227–1 str. 3 d. nuostatas ir neatleido V. Kovalčiuko nuo baudžiamosios atsakomybės, kadangi šis buvo nusikalstamo susivienijimo kūrėjas [16].

Tiek aiškinant seno BK 227–1 str. 3 d., tiek ir naujo BK 39 –1 str. normas, kuriose vartojamas terminas „priklausymas nusikalstamam susivienijimui“, akivaizdu, jog asmuo, kūręs nusikalstamą susivienijimą, tokiam nusikalstamam susivienijimui ir priklauso, dalyvauja jo veikloje ir tiesiogiai gali (bet neprivalo) dalyvauti kai kuriuose šio nusikalstamo susivienijimo narių daromuose nusikaltimuose. Ir atvirkščiai – asmuo, pripažintas nusikalstamo susivienijimo kūrėju, negali nepriklausyti tokiam susivienijimui ir nedalyvauti jo veikloje.

Manychiau, jog visiškai pagrįstai generalinio prokuroro pavaduotojo kasaciniame skunde „Dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo ir esminio baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimo nepagrįstai paskiriant bausmę nutesitajam V. Kovalčiukui“ konstatuojama:

„Priklausymas nusikalstamam susivienijimui“ apima nusikalstamo susivienijimo kūrimą ir dalyvavimą jo veikloje. Tokiu būdu tiek 1-osios, tiek apeliacinės instancijos teismai neteisingai siaurinau išaiškino BK 227–1 str. 3 d. prasmę ir nusizengė vienam iš baudžiamosios teisės principų in dubio mitius, skelbiančiam, jog jei suvokiant įstatymą kyla neaiškumų ar svyravimų, pirmenybė turi būti atiduota tam, kas naudingiau kaltininkui“ [17].

V. Kovalčiukas nebuvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės vien dėl to, kad jis yra pavojingesnis negu asmuo, dalyvavęs nusikalstamo susivienijimo daromuose nusikaltimuose. Tačiau BK 227–1 str. 3 d. (dabar BK 39–1 str.) numatytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nesiejamas su asmenų pavojingumo laipsniu, nes kiekvienas BK 249 str. (senajame BK 227–1 str.) numatytą nusikaltimą padaręs asmuo socialiai yra pavojingesnis negu kita bendrininkavimo forma nusikaltimus padarę asmenys.

Trečia, atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės galima taikyti, jeigu toks asmuo prisipažįsta dalyvavęs organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausęs nusikalstamam susivienijimui. Prisipažinimą reikėtų vertinti kaip savanorišką, tačiau kaip jau anksčiau minėjau, bendradarbiauti tokie asmenys sutinka tik prispirti įrodymų¹, parodymus duoda tik gelbėdami savo kailį. Neturėdami išėities, suvokdami bausmės rūšį, jos dydį ir su tuo susijusias pasekmes, nusikaltėliai sutinka bendradarbiauti. Kodėl žmogus sutinka bendradarbiauti? Informacija kaip prekė – parduodamas ją tikiesi gauti už tai atlygį. Natūralu, jog ir nusikaltėlis, duodamas parodymus, tikisi išvengti atsakomybės.

Organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narys, sutikdamas duoti parodymus, įsipareigoja juos duoti teisingus. Tačiau duoti teisingus parodymus yra amsmens teisė, bet ne pareiga. Kaip pabrėžia R. Ažubalytė, šie įsipareigojimai yra „moraliniai“ [18, p. 145]. Juk teisėsaugos institucijos pareigūnas su kaltininku derasi žodžiu. Šis pasiryžęs duoti parodymus, atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veiklą, prokuroras pažada taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau suprantama, jog tiek vieni, tiek kiti gali šių įsipareigojimų nevykdyti. Dar blogiau, jeigu prokuroras pažada, jog asmeniui bus taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, o teismas to nepadarė.

„Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. B4–30 V. Petrovskis, būdamas antraeilium nusikalstamo susivienijimo nariu, buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 15–1 str., nes suteikė vertingos informacijos, kuria remiantis „Zeliono“ nusikalstamo

¹ Beje, tai patvirtina ir dauguma praktiku, tiriančių organizuotų nusikalstamų susivienijimų padarytas nusikalstamas veikas.

susivienijimo dalyviai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, užkirstas kelias šios grupotės veiklai“ [19, p. 102].

Tas pats Vilniaus apygardos teismas buvo iškėlęs baudžiamąją bylą A. Petrovskiui pagal BK 273 str. (Turto prievartavimas) ir BK 227–1 str. (Nusikalstamas susivienijimas) ir grąžino ją papildyti tyrimo medžiaga, vadovaudamasis tuo, jog yra pagrindas patraukti minėtą asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Priimdamas tokį sprendimą, apygardos teismas neatšvelgė į tai, kad A. Petrovskio patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimas iš esmės jau buvo išspręstas to paties teismo nutarimu, kuriuo byla buvo nutarukta vadovaujantis BPK 9–2 str. ir BK 15–1 straipsniais.

Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija pripažino, jog apygardos teismas A. Petrovskiui nepagrįstai iškėlė bylą dėl veikų, už kurias jis jau buvo teisėtai atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, kadangi buvo įvykdytas visas BK 15–1 str. numatytas sąlygas [19].

Iš to, kas dėstoma Aukščiausiojo Teismo nutartyje, matyti, kad byla negali būti keliami tik dėl tos veikos, už kurią asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės jau buvo atleistas. Tačiau tai nereiškia, kad tokiam asmeniui negalima iškelti bylos nustačius, kad jis padarė sunkesnę nusikaltimą, už kurį atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybės įstatymas nenumato.

Tad siekiant išvengti tokių situacijų, raštiško teisėsaugos institucijos pareigūno ir įtariamo asmens, kuris dalyvavo organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veikloje, susitarimo įteisinimo įstatyme nauda būtų akivaizdi. Raštiškas susitarimas tarp prokuroro ir asmens, sutinkančio bendradarbiauti, egzistuoja JAV ir vadinamas sutartimi dėl asmens nepatraukimo atsakomybėn. Ar sudaryti sutartį, nusprendžia prokuroras, įvertindamas tai, jog asmenų bendradarbiavimas yra būtinas visuomenės interesams, o kitomis priemonėmis dėl to susitarti neįmanoma. Sutartis, kuria pasižadama nepatraukti asmens baudžiamojon atsakomybėn už jo įsipareigojimą bendradarbiauti, vyriausybei yra privaloma tiek, kiek tas asmuo laikosi savo įsipareigojimų.

Buvo bandymų kažką panašaus į teisėsaugos institucijos ir bendradarbiaujančio asmens sutartį įvesti ir Lietuvos įstatymuose.¹ Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo kontrolės įstatymo projekte buvo siūloma įvesti apkaltinamojo sandorio normą, kuria remiantis organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narys, įtariamas nusikaltimo padarymu, nuoširdžiai prisipažįsta jį padaręs ir pats pateikia savo kaltės įrodymus, teisėsaugos institucijos pareigūnas sudaro su juo apkaltinamąjį sandorį, kuriuo pasinaudojus šiam asmeniui turi būti taikoma tik pusė teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės.

Organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais svarbu suvokti, kad bendrų poveikis liudytojui išlieka ne tik ikiteisminio tyrimo metu, pasibaigus teismui, bet ir visą gyvenimą. Asmenų duoti parodymai sutinkant bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis sukelia jiems neigiamas pasekmes.

Labai dažni atvejai, kai atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenys susilaukia kaltinimų iš buvusių savo bendrininkų. Šie dažniausiai kaltina juos dalyvavus nužudant ar pasikėsinant nužudyti. Viena iš sąlygų, dėl kurių negalima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, – dalyvavimas tyčiniame nužudyje. *Štai Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr.1–13 2001 m. nusikalstamo susivienijimo vadovas J. Kriukovas teigia, kad liudijantys prieš jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenys (A. Jezulevičius, Č. Sankovskis, I. Priksas) jį šmeižia, keršydami už jo teisingus parodymus, duotus keliuose kituose bylos epizoduose. Teisiamojo nuomone, tai rodo ir jį kaltinančių parodymų atsiradimo laikas: po sužalojimo bandžius jį susprogdinti, kai buvo manoma, kad jis neišgyvens. Be to, teisiamasis įtaria, kad minėtieji liudytojai prisidėjo prie pasikėsinimo jį nužudyti [20].*

¹ Lietuvos Respublikos Seime prie Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto buvo sudaryta darbo grupė rengti Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo kontrolės įstatymą. Straipsnio autorius buvo šios darbo grupės nariu.

Tačiau teismas į tai žiūri gana skeptiškai ir parodymų teisingumą vertina atsižvelgdamas į įrodymų visumą. Šiuo atveju konkrečių argumentų, kodėl liudytojai siektų nužudyti, teisiamašis nepateikė, ir jokių duomenų, patvirtinančių jo teiginius, nežinoma. Jeigu liudytojų duotuose parodymuose yra neatitikimų, teismas konstatuoja, kad nuo padarytų nusikalstamų veikų pradžios praėjo nemažai laiko ir dėl to liudytojai gali neprisiminti nusikalstamos veikos padarymo detalių.

Kitais atvejais kasatoriai savo skunduose bendrininko sutikimą bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis motyvuoja tuo, kad „*bijodamas būti apkaltintas nužudymu bei siekdamas būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jis sutiko bendradarbiauti su policija ir duoti parodymus apie nebūtus dalykus. Jo parodymų pagrindu turėjo „atsirasti“ nusikalstamas susivienijimas ir jo vadovas* [21]. Tokie motyvai pateikiami todėl, kad 1961 m. BK 15–1 str. numatė atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės tik organizuotos grupės nariams.

Dažnai kasatorių gynėjai teigia, jog teismai, neatsižvelgdami į asmenų, sutikusių bendradarbiauti, suinteresuotumą bylos baigtimi ir siekį būti atleistiems nuo baudžiamosios atsakomybės, jų parodymus laiko viršesniais už kitų. Tačiau tokie skundai atmestini remiantis tuo, kad liudytojai duoda ne tik kitus, bet ir save kaltinančius parodymus.

Akivaizdu, jog asmuo, prieš sutikdamas bendradarbiauti, ko gero, įvertina savo padėtį – ar sutikti bendradarbiauti ir būti visą gyvenimą saugomam, ar būti nuteistam ir atlikus bausmę tapti nepriklausomam.

Nepaisant to, asmenų duoti parodymai dažniausiai tampa pagrindiniais pripažįstant organizuotų grupių ar nusikalstamų susivienijimų padarytas nusikalstamas veikas. Todėl labai svarbu, kad parodymai, duoti ikiteisminio tyrimo metu, būtų patvirtinti teisme. Akivaizdu, jog teisme duodami parodymai daug vertingesni.

Ketvirta, kyla klausimas, ką reiškia „aktyvus padėjimas“? Lieka neaišku, kas yra „aktyvus padėjimas“. Įstatymas neapibrėžia kitų kriterijų, leidžiančių įvertinti, ar įtariamas asmuo buvo aktyvus, ar ne, išskyrus galutinį rezultatą – atskleidimą organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas. Manychiau, jog tinkamesnis terminas „informacijos vertingumas“ buvo numatyta sename Baudžiamajame kodekse. Ir aiškinant aktyvų padėjimą, nori to ar ne, reikia remtis pateiktos informacijos vertingumu.

Tikslinga būtų pasitelkti pagalbon Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimą Nr.23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“, kuriame teigiama, jog teismų praktika „padėjimą susekti kitus nusikaltėlius“ pripažįsta tada, kai kaltininkas nurodo nusikaltimą padariusių asmenų pavardes, gyvenamąją ar slapstymosi vietą, kitus svarbius nusikaltusių asmenų požymius ar kitas žinias apie juos, jei tai padeda teisėsaugos institucijoms surasti, sulaikyti ar patraukti atsakomybėn kitus nusikaltėlius [22, p.386]. Kitaip tariant, pateikti įtariamo asmens parodymai turi būti vertingi. Tik tada galima kelti klausimą dėl jo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės.

Kiekvienu konkrečiu atveju būtina labai kruopščiai išnagrinėti visas aplinkybes, lemiančias tokio sprendimo priėmimą. Ir tik tvirtai nustatčius, kad kaltinamasis prisipažino dalyvavęs nusikalstamoje veikoje, suteikė informacijos teisėsaugos organams (o ne priverstas įkalčių), ta informacija vertinga (ja remiantis nustatyti ir sulaikyti nusikalstamo susivienijimo nariai, atskleisti jų padaryti nusikaltimai, asmens duoti parodymai labai svarbūs, patvirtinantys kitų susivienijimo narių kaltę ir pan.) galima priimti nutarimą nutraukti baudžiamąją bylą tokiam asmeniui [23, p.40].

Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1–295 1996 organizuotos grupės nariams D. Paramonovui, V. Salmanovičiui ir V. Vaitechovičiui baudžiamoji byla buvo nutraukta pagal BK 15–1 str. (sena redakcija). Šie asmenys prisipažino buvę organizuotos grupės nariais, kartu darė nusikaltimus, bet suteikė teisėsaugos institucijoms vertingos informacijos, kuria remiantis buvo užkirstas kelias tolesnei šios grupuotės veiklai. Jie visi nurodė grupuotės vadovą, atskleidė iš anksto apgalvotų veiksmų, prievrataujant nukentėjusiųjų turta, sudėtingumą, tikslus ir motyvus, grupės struktūrą, davė parodymus dėl visų grupuotės padarytų nusikaltimų [24].

Kitoje Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1–13 2001 m. atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenys atskleidė nusikalstamo susivienijimo vadovus ir kitus jo narius, susivienijimo įkūrimo ir dalyvavimo jo veikloje detales nuo 1995 m. iki 1998 m., susivienijimo veiklos organizuotumą ir pobūdį [20].

Galimas atvejis, kai asmuo, būdamas organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariu, aktyviai stengiasi padėti teisėsaugos institucijoms, suteikia vertingos informacijos, bet dėl tam tikrų aplinkybių nepavyksta atskleisti kitų organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytų nusikalstamų veikų (sename BK netgi buvo imperatyvi sąlyga – remiantis suteikta informacija organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nariai turėjo būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn arba užkirstas kelias organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veiklai). Tarkim, jog pareigūnai dėl savo nesugebėjimo arba kitokių priežasčių ją nepasinaudoja? Ar esant tokiai situacijai galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės? Manychiau, jog galima. Pagal BK 39–1 str. pirmąją dalį pakanka aktyvaus padėjimo, t. y. stengimosi padėti, neatsižvelgiant į tai, ar bus atskleistos kitų organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytos nusikalstamos veikos.

Dar viena situacija gali būti susijusi su tuo, jog asmuo suteikia vertingos informacijos apie kitą grupuotę, kurios narys jis nėra ir nedalyvavo grupuotės daromuose nusikaltimuose. Deja, tokia informacija negali būti pagrindas atleisti tokį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės.

BK 39–1 str. 2 d. nustato, jog šio straipsnio 1 d. netaikoma asmeniui, kuris dalyvavo tyčia nužudant arba kuris tokiais pagrindais nuo baudžiamosios atsakomybės jau buvo atleistas, taip pat organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo organizatoriui arba vadovui.

Pagal BK 39–1 str. 2 d. numatytu pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti atleidžiami: asmenys, dalyvavę nužudant; asmenys, kuriems jau buvo taikytas toks atleidimas nuo atsakomybės; organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo organizatoriai ir vadovai.

Jau anksčiau minėjau, kad asmuo, nors ir suteikęs vertingos informacijos, tačiau dalyvavęs darant tyčinį nužudymą, negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Gyvybės atėmimas kitam asmeniui nepateisinamas jokiais nusikaltimų prevencijos siekais. Bet tai nereiškia, jog tokiam asmeniui negalima skirti švelnesnę bausmę.

Tačiau pasitaiko atvejų, kai asmuo, dalyvaudamas nusikalstamo susivienijimo veikloje, padaro daug sunkių nusikaltimų, taip pat pasikėsina nužudyti. Tokiu atveju atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės netaikomas, nors asmuo suteikia be galo daug vertingos informacijos, kuria remiantis išaiškinamas nusikalstamas susivienijimas, jo padaryti nusikaltimai ir jo nariai patraukiami baudžiamojon atsakomybėn. Turint tokį vertingą liudytoją teisėsaugos institucijoms tenka ieškoti kitokių būdų, kaip jį apsaugoti ir toliau „panaudoti“ kovojant su organizuotu nusikalstamumu.

Taip atsitiko su „garsiu Lietuvoje liudytoju“ V. Akmanavičiumi. Jis buvo kaltinamas pagal BK 234 str. 1 d., BK 18 str. 6 d., 16 str. 2 d. ir 104 str., BK 18 str. 6 d., 16 str. 1 d. ir 105 str. 12 p. (1961 m. BK redakcija). Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1–16 2003 m. konstatuojama: *„Atsižvelgus į V. Akmanavičiaus atsakomybę lengvinančias aplinkybes bei į Vilniaus apygardos prokuratūros informaciją apie didelį šio teisiamojo bendradarbiavimo su teisėsaugos organais indėlį, kovojant su organizuotu nusikalstamumu, ko pasekoje buvo išaiškinta daugelis sunkių nusikaltimų žmogaus gyvybei, nuosavybei, ūkininkavimo tvarkai, visuomenės saugumui ir valdymo tvarkai, o juos padarę asmenys patraukti baudžiamojon atsakomybėn, kas akivaizdžiai rodo šio teisiamojo pasiryžimą išpirkti savo kaltę ir ateityje nenusikalsti, tokiu būdu prarandant ir savo pavojingumą visuomenei“ [16].*

Teismas V. Akmanavičiui „gudriai“ pritaikė BK 45 str. 2 d., 4 d. 2 p. (1995 m. birželio 8 d. įstatymo Nr.1–962 redakcija) nuostatas ir už jo padarytus nusikaltimus paskyrė švelnesnės bausmės rūšį, negu numatyta įstatyme, – pataisos darbus netaikant laisvės atėmimo.

Dalyvavimą tyčia nužudant, manyčiau, reikėtų aiškinti plačiau, t. y. sieti jį ir su rengimusi, ir su pasikėsiniu nužudyti. Ir esant tokioms aplinkybėms, netaikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės.

Vilniaus apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1–244 2001 m. G. Barynui buvo pareikštas kaltinimas, kad jis 1997 m. gegužės 22 d. prie restorano „Achtamar“ padėjo po V. Melničenkos automobiliu 200 g brizantinės sprogstamosios medžiagos – plastido ir pasišalino iš įvykio vietos. Vėliau, išėjus iš kavinės ir įsėdus į automobilį V. Melničenkai ir E. Gordeladzei, nuotolinio valdymo radijo bangų siųstuvu susprogdino padėtą po automobiliu sprogmenį ir taip pasikėsino sunkiai sužaloti E. Svirnelį, tačiau suklydęs dėl pasikėsinimo objekto padarė V. Melničenkai ir E. Gordeladzei sunkius kūno sužalojimus“ [25].

G. Barynui buvo pareikštas kaltinimas pagal BK 234 str., 1 ir 2 d., 16 str. 1 d. ir 111 str. 1 d. (seno BK redakcija). Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras, vadovaudamasis BK 15–1 str., baudžiamąją bylą Vilniaus apygardos teismo teisėjo sutikimu nutraukė, kadangi G. Barynas prisipažino buvęs organizuotos grupės nariu, dalyvavęs grupės padarytame nusikaltime ir suteikė teisėsaugos institucijoms vertingos informacijos, kuria remiantis buvo užkirstas kelias organizuotos grupės veiklai ir grupės nariai patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Atrodytų, jog iš tiesų G. Barynas buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, įvykdžius visas tuo metu galiojusio BK 15–1 str. sąlygas. Tačiau tvarkomajame teismo posėdyje teismas priėmė nutartį baudžiamąją bylą gražinti papildyti ir ta pačia nutartimi išklėle baudžiamąją bylą jau liudytoju tapusiam G. Barynui pagal BK 16 str. 2 d. ir 105 str. 2, 4, 8 p. (seno BK redakcija). Nutartyje nurodoma, jog automobilio su žmonėmis sprogdinimas vietoje vietoje rodo G. Baryno tyčia nužudyti E. Svirnelį pavojingu daugelio žmonių gyvybei būdu. Nusikaltimas nebuvo baigtas dėl priežaščių, nepriklausančių nuo G. Baryno valios, nes jis klaidingai manė, kad į automobilį su V. Melničenka įsėdo E. Svirnelis, o ne E. Gordeladzė. Be to, sunkiai sužaloti nukentėjusieji išgyveno tik dėl skubiai suteiktos medicinos pagalbos. Taigi G. Barynas buvo nepagrįstai atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, nes toks atleidimas nuo atsakomybės netaikomas asmeniui, dalyvavusiam darant tyčinį nužudymą.

Baudžiamoji byla buvo perduota iš naujo nagrinėti tam pačiam teismui nuo atidavimo teismui stadijos. Vis dėlto įvertinus G. Baryno, kaip svarbaus liudytojo, vaidmenį ir motyvuojant tuo, jog gavęs 400–500 g brizantinės sprogstamosios medžiagos – plastido ir neinformavęs kitų bendrininkų, ėmėsi aktyvių veiksmų – siekdamas užkirsti mirtinų kūno sužalojimų padarymo E. Svirneliui galimybę, sprogmenis sumažino perpus, jis buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Remiantis BK 39–1 str. 2 d. negalima taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui, kuris tokiais pagrindais nuo jos jau buvo atleistas. Tačiau problema iškyla tuomet, kai asmuo, sutinkantis bendradarbiauti, keliose baudžiamosiose bylose figūruoja kaip organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narys. Tokiu atveju vienoje baudžiamojoje byloje yra pagrindas jį atleisti, o kitoje – jau ne.

Kita situacija galima, kai asmuo, duodamas parodymus, neprisimena visų nusikaltimų. Pavyzdžiui, organizuota grupė ar nusikalstamas susivienijimas vagia automobilius kas savaitę ar kas mėnesį ir tai tęsiasi metus arba net daugiau. Todėl natūralu, kad jis gali ir neprisiminti visų nusikaltimų ar jų aplinkybių. Tokį asmenį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės už vieno nusikaltimų padarymą, vėliau gali paaiškėti, kad jis yra padaręs dar ir kitus nusikaltimus.

Analizuojant teismų praktiką, susijusią su organizuotų nusikalstamų darinių baudžiamuoju teisiniu vertinimu, susidaro įspūdis, jog teismai bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis vertina ne tik kaip galimybę atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, bet ir kaip galimybę sušvelninti bausmę. Štai Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1A–152–2002 teisėjų kolegija pripažįsta, kad net ir labai sunkių nusikaltimų padarymu kaltinamiems asmenims, duodantiems teisingus parodymus, kuriais remiantis atsklei-

džiami nusikaltimai ir kalti asmenys patraukiami baudžiamojon atsakomybėn, bausmė turi būti atitinkamai švelninama, taip skatinant šiuos asmenis bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis [16]. **Lietuva yra nedidelė valstybė, todėl sėkmingas šio baudžiamosios teisės instituto taikymas didžia dalimi priklauso ir nuo kompleksiško kitų priemonių taikymo. Viena iš jų – liudytojų apsauga. Deje, liudytojų apsaugos problema Lietuvoje iki šiol išlieka aktuali. Dėl šios priežasties organizuotų nusikalstamų susivienijimų nariai nenoriai eina į kompromisą su teisėsaugos institucijų pareigūnais.**

Išvados

1. Nusikalstamo susivienijimo narių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės – išimtinė įstatymo leidėjo priemonė, kuria, atsižvelgiant į kovos su aukščiausia organizuoto nusikalstamumo forma specifika, siekiama užkardyti organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo veiklą ir nusikaltusius asmenis patraukti baudžiamojon atsakomybėn, taip griauinant šį darinį iš vidaus.

2. Lietuvoje ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis taikoma vis dažniau, ir to nereikėtų laikyti teisėsaugos institucijų „silpnąja vieta“. Daugelis pasaulio valstybių, turinčių didžiulę patirtį kovojant su organizuotu nusikalstamumu, taip pat renkasi atsisakymą persekioti organizuotų nusikalstamų darinių narius mainais už jų vertingus parodymus.

3. Siekiant veiksmingiau taikyti organizuotų nusikalstamų susivienijimų narių atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, būtų tikslinga įstatymiškai įteisinti raštišką teisėsaugos institucijos pareigūno ir įtariamo asmens, kuris dalyvavo organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo veikloje, susitarimą.

4. Galiojančiame Baudžiamajame kodekse įtvirtintas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas, daugeliu aspektų atitinka Jungtinių Tautų konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą nuostatas. Tad galima konstatuoti, jog baudžiamajame įstatyme turime gana gerai sukonstruotą baudžiamosios teisės normą, skirtą veiksmingai taikyti praktikoje.

LITERATŪRA

1. **Bekarija Č.** Apie nusikaltimus ir bausmes. Teisinės minties palikimas. – Vilnius, 1992.
2. **Pavilonis V., Abromavičius A.** Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso novelos // Teisė. 1994. Nr. 28/1.
3. **Resolution** concerning justice cooperants in the fight against international organized crime. 1996 12 20.
4. **Dapšys A.** Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija: prevencijos ir kontrolės sistemos kūrimo Lietuvoje prielaidos ir perspektyvos // Teisės problemos. 1997. Nr.4.
5. **Legowicz E.** Operatyvinis darbas nusikalstamumo profilaktikoje // Teisės problemos. 1995. Nr. 1.
6. **Kavaleris A.** Teisėsaugos institucijų ir organizuoto nusikalstamumo struktūrų galimybių nesuderinamumo problema // Jurisprudencija. 1999. T.11 (3).
7. **Piesliakas V.** Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso principinės nuostatos ir baudžiamoji politika // Jurisprudencija. LTU, 1998. Nr. 10(2).
8. **JTO Konvencija** prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios. 2002. Nr. 51.
9. **Goda G.** Baudžiamasis procesas teisinėje valstybėje // Teisės problemos. 1994. Nr. 3.
10. **Goda G.** Baudžiamojo proceso raidos tendencijos Europoje // Teisės problemos. 1999. Nr. 3.
11. **Goda G.** Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė // Teisė. 2000. Nr. 36.
12. **Gutauskas A.** Baudžiamosios teisinės kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės kitų valstybių įstatymuose // Jurisprudencija. LTU, 2000. Nr.17(9).

13. **Уголовный** кодекс Швейцарии. – Москва, 2000.
14. **Adamoli S., Di Nicola A., Savona E.U., Zoffi P.** Organized Crime around the World. Helsinki, 1998.
15. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1–16–2003.
16. **Lietuvos** apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr.1A–152–2002.
17. **Generalinio** prokuroro pavaduotojo 2002 m. gruodžio 31 d. kasacinis skundas „Dėl netinkamo baudžiamąjį įstatymą pritaikymo ir esminio baudžiamąjį proceso įstatymą pažeidimo nepagrįstai paskiriant bausmę nuteistajam V.Kovalčiuk“.
18. **Ažubalytė R.** Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos. Daktaro disertacija. – Vilnius, 2002.
19. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus konsultacija teismams // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo informacinis biuletenis. Teismų praktika. Nr.7. 1997.
20. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1–13–2001.
21. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamąjį byloje Nr.2K–303–2004.
22. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr.23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo informacinis biuletenis. Teismų praktika. 1999. Nr. 12.
23. **Šumskas A.** Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. – Vilnius, 2000.
24. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamąjį byla Nr. 1–295–1996.
25. **Vilniaus** apygardos teismo baudžiamąjį byla Nr.1–244–2001.

Release from Responsibility the Members of Organized Crime Compositions, who helped to suppress the Activity of such Compositions

Assoc. Prof. Dr. Aurelijus Gutauskas

Mykolas Romeris University

Keywords: *release from responsibility, organized crime, collaboration.*

SUMMARY

Criminal Code stipulates release from criminal liability in the situation when a person actively cooperates revealing criminal actions done by organized group or criminal joinder members. Thus legislator stipulated compromise between criminals and law enforcement institutions. This compromise is socially useful, because it is often difficult and sometimes impossible to prove guilt of a person, who participated in the actions of organized crime group or criminal joinder. This could be done only invoking help of organized crime groups and criminal joinders members. According to this norm, legislator seeks unbundlement of organized crime groups or criminal joinders, seeks collaboration of such groups members with law enforcement institutions, support detecting and arraigning organizers, leaders and other active members of organized crime groups and criminal joinders.

Undoubtedly, law enforcement institutions must fight against organized crime looking for effective means and ways to do this. Therefore the author analyzes conditions and basis of implementation of this norm in order to seek compromise with members of organized crime groups and criminal joinders. The author also discuss whether such a kind of release from criminal liability is truly helpful revealing, accusing and sentencing members of organized crime groups and criminal joinders.